Alföldi Imre

Tejfoggal kőbe (21.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár *címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratköteg élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készülő, de végül is középszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradi fiatalember emlékeiből." A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésként állt be „írásipari dolgozó"-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részleteit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogattuk.*

Sz. A.

Egyik nap a közelünkben, a Lipót utca 1. alatt végignéztem egy proletár temetést. Azt nevezték így, amelyen pap nem szolgál. Fazekas János 42 éves szervezett munkást temették, több ezer gyászoló proletár volt jelen, s kísérte utóbb a koporsót zárt sorokban, fegyelmezetten a Rulikowski úti temetőbe, a város másik végébe. Visszafelé jövet a Kert utcában sűrű rendőrkordon várta őket, és „oszoljanak!" kiáltások közepett fabotjukkal verték szét a fegyelmezetten hazavonuló tömeget. A munkások visszaütöttek. Kitört az általános munkás-rendőr verekedés, s ennek híre ment a közeli Rhédey kerti sportpályára. Rövidesen munkásdrukkerek özönlöttek oda a meccsről, ahol épp a váradi munkás sportegyesület, a Törekvés játszott a Crişanával. Sok lúd disznót győz alapon, a rendőrök hangja kisebb lett, miután ők még azokat is verni kezdték, akik csak mérkőzést nézni mentek a „Rédai"-ba, és békésen, a járdán közlekedve igyekeztek hazafelé, s azon örvendeztek, hogy a Töri 4:3-ra verte a Crişanát.

Talán ez az incidens is hozzájárult ahhoz, hogy ebben az évben a megszokott, május elseje előtti letartóztatások – mint preventív intézkedések – alaposabbak, kiterjedtebbek voltak. Váradszőlősön letartóztattak egy ifjúmunkás csoportot is, amelyik éppen ott találkozót tartott; más, koholt vádakkal Gyarmati Miklós városi tanácsos is a lefogottak közé került. „Jó, jó – mondta Apa –, hogy ezek a letartóztatások preventív május elsejei intézkedések, de azért nem kellene félholtra verni a letartóztatottakat!" (...)

Még Ferenc utcai házunk fölépítése előtt kitapasztaltam, hogy a szemközti temető naponta egyszer a legpontosabb időjelzővé válhat. Ebéd után, kora délután, pontosan három órakor fölzengett a várad-réti református kántor, a jó emlékű, messze zengőn érces hangú Dézsy László bátyám torkából a halotti ének: „Meghalunk, de nem örökre, / Lesz egy boldog hajnalunk." Ha ez időpontban éppen ott tartózkodtunk, apám elővette a zsebóráját, és beigazította: „Na, akkor most van három

óra! Megint késik ez a krumpli néhány percet…” Még csak épülgetett a házunk, vagy alig pár hete költöztünk bele, nem múlt el nap, hogy valaki, arra járó, meg ne állt volna az építkezés előtt, és meg ne jegyezte volna: „Jó dolog temető mellett lakni, szellemes lesz tőle az ember!” Néha egy-egy román állt meg az építkezés előtt, és rácsodálkozott apánkra: „Éppen most vágtak bele, mikor küszöbön a román–magyar háború?” Apám nem válaszolt ilyenkor. Ő akkor még nem érezte a közeli háborús veszélyt, annak ellenére sem, hogy Németországban 1933 januárja óta már Hitler Adolf rikoltozott megvadult tömegei előtt. (…)

Ezerkilencszázharmincegy május elején a Ferencváros Váradon szerepelt. Ez afféle „választási engedmény” lehetett, mivel a hó végére kiírták az országos választásokat. A Fradit 8 ezer ember fogadta az Erzsébet ligeti pályán, holott az akkor csak 4-5 ezer emberre volt méretezve. Előzőleg 8:1-re páholták el az aradi kombinált csapatot a pesti zöld-fehérek. Váradon a NAC-Törekvés vegyes csapata volt az ellenfelük. Jámbor volt a kapus, Barta és Gróh a két hátvéd, Pintye, Major és Sternberg a fedezetsor, illetve Glanzmann, Moskó, Nagy, Bodola, Kocsis a csatársor. A Ferencváros akkor így állt fel: Amzel, Takács I., Papp, Furmann, Bukovi, Obitz, Lázár, Takács II., Sárosi dr., Szedlacsek, Kohut. 5:2-re verték a váradiakat, mi viszont büszkék voltunk a Fradira! Zoltán bátyámmal még a kerítés hasadékán át se tudtuk nézni a mérkőzést, annyian tolongtak ott is.

A Magyar Párt bihari jelöltjei akkor a következők voltak a képviselő-választásokon: Hegedűs Nándor főszerkesztő, dr. Soós István ügyvéd, Schiffert Béla kanonok, Tunyoghy Lajos tenkei bankigazgató, Kocsis Béla élesdi gyógyszerész, Szabó Zoltán székelyhídi református lelkész, Wallner Győző fugyivásárhelyi r. kat. lelkész, K. Balogh Ferenc nagyszalontai földbirtokos, Toperczer Tibor szalárdi földbirtokos. A szenátorjelöltek: dr. Thury Kálmán, dr. Markovits Manó, Szabó Károly műbútorasztalos és Kemény Béla mérnök. A párt jele fekvő helyzetben ábrázolt X volt. Zajlottak a választási propagandagyűlések. A kommunista dr. Rozvány Jenőt, aki Mezőtelegden engedély nélkül tartott gyűlést, Élesden letartóztatta a rendőrség, bezárta, s noha nagy választói tömeg tüntetett mellette, Rozványt egy csendőr őrnagy ököllel véresre verte, a szájából ömlött a vér, a csendőrök a levegőbe lőttek, hogy szétoszlassák a tüntetőket. Rozványt megbilincselve Váradra szállították, azzal vádolva, hogy szembeköpte az őrnagyot, holott csak a szájában összegyűlt vért köpte a földre. Vele együtt tizennégy telegdi polgárt is letartóztattak.

Végül június elsején, egy hűvös hétfői napon megtartották az országos szavazást; hatósági atrocitások, erőszakoskodások jellemezték. A rendőrök sűrűn igazoltatták a járókelőket, a magyaroktól elszedték a választói igazolványt, román diákoknak adták, s ők szavaztak vele. Mindezt a rendőrök követték el, ők „igazoltattak”, akiknek a választások tisztaságára kellett volna felügyelniük. Aki ellenkezett, reklamált, tiltakozott, azt megverték, felpofozták, s ha visszaütött, letartóztatták és heteken át fogva tartották. Bihar megyében 73 952 szavazatot adtak le, ebből a kormánypártra 23 145, a Magyar Pártra 12 572, Maniu pártjára 15 402, Rozványék Dolgozók Blokkjára 9077, a szociáldemokratákra 1618 és a Vasgárdára 861 voks esett – holott ez utóbbi be volt tiltva, mégis indulhatott a választásokon! A kormány megsemmisített egy sor kommunista mandátumot, és a saját pártjának adta át. A Magyar Párt így is 11 mandátumhoz jutott a parlamentben. A választások előtt tartóztatták le dr. Kövér Gusztávot, az MP volt váradi elnökét. „Tiltott határátlépés kísérlete” miatt a kolozsvári hadbíróság nyolchavi börtönnel büntette. 1933-ban aztán formai ürüggyel megfosztották állampolgárságától a romániai magyar közéletnek ezt a „problémás”

szereplőjét, s átették a magyar határon. Dr. Kövér Gusztáv ekkor Genfben megalapította a *Bureau Central des Minorités* (Kisebbségiek Központi Irodája) elnevezésű szervezetet, a Népszövetség védelmét remélve. Ennek Európa szinte minden kisebbségi népcsoportja tagjává lett. Lapja, a *Voix des peuples* (A népek hangja) francia nyelven, havonta 64 oldalon, míg az angol változata, a *National Minorities* (Nemzeti Kisebbségek) kéthavonta jelent meg. Könyveiben később a Népszövetség kisebbségi politikájának csődjét bizonygatta.

II. Károly király hazatérésének első évfordulóján légi parádé volt Váradon, zászlódísz a városban, fáklyásmenet, hálaadó miséket tartottak. Elkezdődött az új uralkodó nyílt kultusza... A választások után a király 1926-ig visszamenőleg felülvizsgáltatta az összes polgármester ténykedését, és retorzióval élt azok ellen, akikről bebizonyosodott, hogy a Régenstanács idején üldözték az ún. karlistákat, az ő híveit.

Augusztusban Goga-bankettet rendeztek Nagyváradon. Az apropót az író-költő-politikus 50. születésnapja adta, ezt egyébiránt Erdély-szerte megbankettezték. Ghicu prefektus meghívta a magyar közéleti előkelőségeket is, az ő nevükben Hegedűs Nándor mondott köszöntőt. Románul kezdte, magyarul folytatta, a jelenlevők egyébiránt – élükön Gogával – mind tudtak magyarul is. A bankett ünnepélyességét azonban megzavarta egy román nacionalista diák: támadta a meghívott kisebbségieket, az „idegeneket". Éles volt és fenyegető. Mindenkire kínosan hatott, magára a prefektusra is. Oda is hívta magához, valamit felhevülten magyarázott neki, a közelükben ülő Sulyok István református püspök bólogatott hozzá nagy mosolyogva, mivel ő egy szót se tudott románul, és nem értett a purparléból semmit. Gogát méltatták aztán, mint Petőfi, Ady, Madách kongeniális műfordítóját, a kiváló román költőt. Többen beleszőtték a kérelmet köszöntőjükbe, hogy Octavian Goga legyen a két nép egymásra találásának apostola. Valaki még a magyar tehetségek mecénásának szerepét is számon kérte tőle, emlékeztetve a nagyváradi görögkatolikus püspökség könyvtárában fekvő egyetlen Şincai-kötetre, a *Cronica Românilor-ra,* melyben Şincai kézírásával olvasható: őt a magyar grófi Wass-család támogatta, segítette anyagilag is, hogy nevezett alkotásával elkészüljön. Mikor budai cenzori állását elvesztette, hat éven át lehetett vendége a grófi családnak, s eltartottja is, cserébe azért, hogy rábízták a magyar grófi csemeték nevelését! „Melyik román bojár vagy nagyúri családról mondhatjuk ma, hogy a szegény sorsú, tehetséges magyar ifjak mecénása, s hogy a gyerekeiket vele taníttatják?" – hangzott el a kérdés, de udvarias bólogatásokon túl nem volt rá válasz. (...)

Odaát, Kis-Magyarországon véget ért ez évben a konszolidációs Bethlen-korszak, ami – akárhogy is nézzük – növelte a megtépázott kis ország nemzetközi tekintélyét. Vele kapcsolatosan fokozódott a román hatalomgyakorlók állandó és érthetetlen félelme mindentől, ami odaát „jól megy". Úgy féltették Erdélyt, mint aki lopta, nem csak úgy kapta...

Eközben bűzlött a régebben mutatós, rendezett Nagyvásár tér, egyre elhanyagoltabbak lettek a váradi utcák; leprás megbetegedések fordultak elő, noha a tisztiorvos tagadta; halálesetekkel járó gyermekparalízis-járvány ütötte fel a fejét; péksztrájk tört ki az úgynevezett „kenyérbélyeg" miatt. A lapokból kiderült, hogy több mint 500 tízévesnél fiatalabb gyerek koldul a városban, mert szüleik nyomorognak vagy lumpenek. A serdülőkorúak általános züllése napi híranyaggá vált. A nagy hó január 10. táján hirtelen, órák alatt elolvadt; általános árvízveszély, alacsonyabb városrészek elöntése, tóarcú utcák búcsúztatták a telet. (...)

A magyar nyelvű lapokban fölszaporodtak a valódi irodalmat közlő vasárnapi mellékletek oldalai.

Tabéry Géza, Tamási Áron, Kuncz Aladár, Heltai Jenő, Bodnár Mária és mások írásait Apa nagy élvezettel olvasgatta el és fel nekünk. A lapok hírül adták, hogy a mindiglen döglődő és végül megszűnt váradi színház helyén, kis átalakítással – vetítőberendezéssel – mozi nyílik. A színház iránt érdeklődők világát megint feldúlták a „Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország" kezdetű dal előadásába csúszott tévedések: „Magyarország" helyett – a cenzori követelmény szerint – „bérces ország"-ot kellett volna énekelni a *Hamburgi menyasszony* előadásán. Ez így volt elrendelve Románia területére. Ámde Janovics Jenő társulatának aradi előadásán Lengyel Irén „eltévesztette". Azonnal elbocsátották. S ezt még enyhe büntetésnek kellett tekintenie, emlékezve egyik kollégájának évekkel előbbi, hasonló „bűncselekményére", akit kiutasítottak az országból.

Nagy port vert fel a későbbi történelemtanárom, Andrei Crăciun személye körüli botrány. Az 1932-es újságcikkekből hamarabb megismertem őt, mint öt-hat év múlva, mikor pofon vágott, s a füleimet tépte dühében, véletlen magyar nyelvű elszólásaim miatt, a *Liceul Comercial Partenie Cosma* kereskedelmi középiskola tanáraként. Állítólag „vörös magyar tanár" volt Karácsony Endre néven, Aradon, aztán a román éra beköszöntével cuzista-nacionalista lett, 1926-tól kultúrtanácsos Váradon, a városnál, de hűtlenül kezelte a munkanélküliek bélyegeit. Vizsgálat indult ellene, s az kiderítette, hogy nem is egyetemet, hanem csak tanfolyamot végzett tanerő, és egyszerre három román politikai párt tagja is. Mindhárom párt utánanyúlt a mély vízbe, hogy a fuldoklót kimentse. Ultrafasiszta, magyarfaló mivolta ellenére kiválóan beszélt és írt magyarul!

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette
Szilágyi Aladár